

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ՌԵԺԸ. 1868 — ՔՍԱՆՆԵՐՈՐԴ ՎԵՅՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ. — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՍԱՐԴՔ

(Տես էրես 303)

ԳԻՐՔ ԵՐՐՈՐԴ

ԱՐՈՒՆՍՏԱՌՈՐԸ ԵՒ ՏԱՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԺԴ

Բայց դու մուսայդ Սիմոնիկի, հոս ին՝ ծի թիկունք հասիր. այս տխրութեան ժամուս՝ լռեցուր քու զուարթ երգերուդ ձայները, և փոխանակ հնչեցուր այն աղիողորմ սգոյ հառաչանքները՝ որ թշուառ դէպքիս կը վայելէ։ Արդեօք չարութեան վերցնեմ գանգատ, եթէ անիմաստ կատակասիրութեան։

Այս մտածութեանց բոլորովին միտքս վերացած, չէի տեսներ ինչ կը հանդիպէր չորս դիս։ Երբ յանկարծ օգուն մէջ սև մարմին մը տեսայ՝ որ լուծեամբ և զգուշութեամբ՝ սարդի ուտայնին կը մերձենար։

Անակնկալ երևոյթը սիրտս թունդ հանեց. ձեռքս դէպ այն մարմինը վերցընել ու ետե դառնալ նայիլս՝ մէկ ըրի։

Բայց ինչ եղաւ ավշութեանս զարմանքը, երբ Սիմոնիկ քերթողը տեսայ, որ ձեռքը երկայն կոթով աւել մը՝ ուտայնը վար առնելու կը փութար։

— Խնայէ, ըսի, անմեղին. կ'ուզեմ որ տեղը մնայ։

Բայց բանը բանէ անցեր էր։

— Ասկէ ետքը, վատահ եղիր, պատասխանեց քերթողը, որ եղած տեղը հանգարտ կը մնայ։

Եկուր հիմայ դիտենք մէկտեղ և մօտանց այդ ցանցին գծերուն կանոնաւորութիւնը։ Յուցուր ինծի տեսնեմ, ո՞ր է այն բնական կանոնաւորութիւնը որ քերթողական արուեստին ամեն կանոնաց կը յաղթէ։ Այս ըսելով կը ծիծաղէր բարձրաձայն, մինչդեռ ես

դառնացեալ՝ աչքերս պատուհանիս
անկիւնը կը վերցնէի։ Աւաղ. ալ սար-
դի ոստայնին նշանն իսկ չէր մնացեր .
միայն մէկ երկու թեւ, որ աւելին բըռ-
նութիւնը չէր կրցած վար առնել, թե-
թեւ մը կը ծփծրփային։

— Չարիք ըրիր, ըսի. անգութ և ա-
նիմաստ էր վրէժխնդրութիւնդ, ուր
իրաւունք մը չունէիր։

Այս կտրուկ խօսքին քերթողը զգա-
լով որ անխորհրդաբար վայելութեան
դէմ յանցաւոր եղեր էր, ձեռքը ինծի
երկնցուց։

— Չարիքը, եթէ կրնայ զուրցուիլ,
եղաւ, կանչեց. և դարման չկայ. բայց
խաղաղութիւննիս չաւրեմք։ Քիչ մը
զբօսանք փնտրուելու համար քեզի եկեր
էի. դիտմամբ կամ առանց ուղելու, չեմ
զիտեր, բնական զգացմունքս խռովե-
ցիր։ Քերթողաբար վրէժխնդրութիւն
մը մտածեցի. բայց այսչափ դառնու-
թիւն մտքէս չէր անցած։ Լմընցնենք
խնդիրը իբր սիրելի բարեկամք. միւս
կողմանէ չափէր չնչին բանի մը համար
բարեկամութիւննիս աւրել. իմաս-
տութիւն է արդեօք սարդ մը վեր դը-
նել քան քերթողի մը բարեկամու-
թիւնը։ Մ'ըլլար և դու անոնցմէ որ
վերագոյն կը սեպեն Եսթիլոսի բոլոր
ողբերգութիւններէն՝ քաղդէացի հնա-
ւանդ արձանագրի մը մէկ տառը։
Մ'արհամարհեր քերթողական զգաց-

մունքը՝ անոր համար որ նոյն աշխու-
ժին մասնակից ըլլալու յորդոր չես ըզ-
գար։»

Տեսայ որ յանկարծական կրից յու-
զումը մէկզի դնելու ժամանակ էր .
քերթողը կը խոստովանէր իր անխոր-
հուրդ վրէժխնդրութիւնը, և իբր նե-
րումն կը խնդրէր։ Ձեռքը սեղմելով,

— Անօգուտ է, ըսի, ալ ասոր վրայ
վիճել. միթէ կրնամք եղած չարիքը
նորէն ետ դարձնել։

Իրաւ որ մեծ զբօսանքէ զիս զրկե-
ցիր. բայց տարակոյս չկայ որ քեր-
թողի մը բարեկամութիւնը աւելի
կ'ածէ։

— Ես ալ կը զգամ հիմայ ըրած վը-
նասիս ծանրութիւնը, և եթէ հնար էր
դարման մ'ընել, չէի դանդաղեր. բայց
կարելի չէ։ Կը հասկընամ, թէպէտ
չատ ուշ, ինչպէս անգութ է տկարին
վրայ անգթանալ։ Ա՛հ. եթէ ներէիր,
զուրցել կ'ուզէի սարդին զանգատը,
և իր դժբաղդութիւնը, առակաբար
խօսքով. այս առիթը միտքս անոր
կ'արթնցնէ։

— Ի՛նչ է արդեօք, կանչեցի հետա-
քըքրաբար. եթէ ծանր չէ կը փափա-
քէի լսել։

— Դիւրին բան. ուշ դիր, ահա Լա-
ֆօնդէն ինչպէս կ'առակաբանէ Սարդն
ու Միծառը։

Ո՛վ դու Արամազդ, որ ի քոյ ուղղոյդ,
Նորահնար գիւտիւ՝ ի նորոգ ծընունդ
Ածեր ըզՊալլաս, զիմ հին թըշնամի,
Լուր արդ բողոքոյս ի կեանսդ անգամ մի։
Պրոկնէ զիմ պատառս տանի կորզելով.
Շուրջ յածեալ, հատեալ զայերս եւ ըզծով,
Ջիմ ճանճս ըմբռնէ հուպ դրանս առ երի.
Այնք բաժին իմ են. եւ ցանցիս պատատ
Լի նոքօք լինէր, թէ չէր հաւդ այդ ժանտ.
Ջի ես պընդակազմ'նիւթով զայն յեռի։

Այսպէս յանդուգն ի բերան
Սարդն՝ ոստայնանկ երբեմն՝ ունէր ըզբողբ.
Որ լեալ զարդիս մանող որ,

Ժրպրհէր կապել զամէն միշտ թեւական ,
Փիլոմելայ քոյրն ունելով որսոյն ուշ ,
Առ սարդն հետեալ շորթէր ըզճանճ յայերաց ,
Վասն մանրիկ ծննդոցն եւ իւր , վայելք դուժ .
Զոր որկորուստ ձագունքն՝ ի կտուց մըշտաբաց ,
Թերակատար ձայնիւ՝ թոթովախօս երամ խուն ,
Թախանձէին յանյօդաւոր դեռ ի ճիւղ :

Ի սարդն հէգ չըմնայր ինչ
Բայց զլուին եւ ոտք միայն , անդէպ դարմանիչ .
Ածաւ ընդ քարշ ինքն համբուն .
Ծիծառն անցեալ տարաւ զոստայն եւ զայլ ախ ,
Սարդն ըզծայրից առ ի կախ :

— Հիմայ կը տեսնես որ այդ առակը
ճիշդ մեր դէպքին պատմութիւնն կըր-
նայ զուրցուիլ . ծիծառը թռչըտելով՝
իբր աւելի զօրաւոր՝ սարդ եւ ոստայն
վերուց մէկէն տարաւ : Ես ինչ տար-
բեր բան ըրի :

— Բարեկամ , պատասխանեցի . ա-
ղէկ կը մտածես . իրաւունքը միշտ զօ-
րաւորագունին կողմն է : »

Ելաւ հեռացաւ . մնացի միայն :

ԺԴ

Բայց սարդը մտքէս չէր ելլեր . աչքս
այն անկիւնը սեւեռած՝ ուսկից անանկ
անդթութեամբ անյայտ եղեր էր , ա-
նանկ մը կ'երևնար ինծի , ինչպէս թէ
դեռ ես հոն ըլլար եւ աշխուժութեամբ
իր գործքին զբաղեր : Մտաց խաբէու-
թիւն . ալ բոլորովին անյայտ եղած էր :

Սակայն մտածութենէ մտածութիւն
երթալով , յիշեցի որ ուրիշ անգամ
մըն ալ սարդի մը ոստայնին շինու-
թեանը ականատես եղած էի : Պարտէզ
մը գտնուելով , շաւղէ մը անցած ժա-
մանակս՝ օդու մէջ կախուած սարդ մը
տեսայ . մօտեցայ , տեսնեմ որ լարէ
կամուրջ մը երկու ծառոյ մէջ տեղ
ձգուած էր . ծառերուն մէկ մէկէ հե-
ռաւորութիւնը երկու եւ կէս մեղր կար :
Զարմացեր էի տեսնելով ինչպէս այն
պզտի արարածը՝ առանց թև ունենա-
լու , կրցեր էր ծառէ ծառ թռչիլ իր

կամրջին հիմունքը հաստատելու հա-
մար : Եթէ վերէն վար իջնելով անցքը
ոտքով ուղենար քալել , ճամբուն վրայ
այնչափ խոտի եւ արգելքի կրնար հան-
դիպիլ , որ թելը անոնց մէջ խառնուեր
եւ արգիլեր : Ի՞նչ ճարտարութեամբ
ուրեմն կրնար ծառէ ծառ , եւ բաւական
հեռաւորութեամբ , կամուրջ ձգել , կը
հարցնէի ինծի . մանաւանդ մտածելով
որ երբեմն ալ ջրի վրայ կը կախուի ,
դետակի մը երկու եզերքը թելը հաս-
տատելով : Կարելի է , կ'ըսէի , այսպիսի
պարագայի մէջ առանց մակուկի ջուրը
անցնիլ :

Լսեր եւ կարդացեր ենք շատ անգամ
այն լարաձիգ կամ երկաթեայ կամուրջ-
ները՝ որ մարդկային ճարտարութիւնը
երկուց ժայռից մէջտեղ անդնդի մը
վրայ կանգնեցէ : Բայց այն կամուրջնե-
րը ձգելու համար որչափ ժամանակ , որ
չափ մեքենական արուեստ , որչափ աշ-
խատանք չէ կարօտացած մարդկային
հնարիմաց մեծագործութեանը :

Ի՞նչ հակառակն այսպիսի դէպքերու
մէջ սարդին բանեցուցած մեքենակա-
նութիւնը պարզ է . այսպիսի գիտու-
թիւն մը սարդը ծնանելով կը ժառան-
գէ , մինչդեռ մարդ բազմամեայ փորձ-
առութեամբ կը սորվի :

Ահա ինչպէս սարդը առանց ոտքը
թրջելու ջրին վրայէն կը քալէ , կամ
բարձրէն ծառէ ծառ կ'անցնի՝ աներ-
կիւղ , առանց վար իյնալու :

Երբ հովիկ մը կը զգայ որ հեզիկ մը կը չնչէ, կ'աճապարէ քարի մը եզերքը, կամ ծառի մը ճիւղին ծայրը թեթեւ մը կը նստի: Ետևի թաթիկներովը՝ իր համբարանոց որովայնին ծայրը կը ճզմէ, ուսկից թեւ մը կը սկսի ելլել, կախուիլ, օդուն մէջ ծփալ: Հովին բռնութիւնը ալ աւելի կ'երկընցնէ զայն, մինչև կը հասցնէ այն հեռաւոր մարմինը՝ դէպ ուր որ սարդը կ'ուզէ հաստատել իր երթևեկութիւնը:

Արթուն և միշտ հսկող, երբեմն երբեմն թեւը իրեն կը քաշէ թեթեւ մը՝ որ զգայ երբ մարմնոյն հասնելով փակչի: Հաստատուածին պէս՝ իրեն կը ճգէ, ու միւս ծայրը իր կեցած տեղը ձիգ մը կը փակցնէ: Այնուհետև հաստատուն կամուրջ մըն է իրեն այն լարը, ուսկից իբր ճարտար լարախաղաց մը պարելով՝ եզերքէ եզերք կ'երթևեկէ: Բայց միանգամայն աւելի զգուշութեան համար ուրիշ թելերով ալ կը պատէ ու կը պրկէ, որ կարող ըլլայ ոչ միայն իբր հիմն ծառայել իր ճգելու որոգայթին, այլ և հովուն սաստկութեանը դէմ դնէ:

Այսպէս լարը ապահովցնելէն ետքը, անոր ամրութիւնը հասկընալու համար՝ այլ և այլ կէտերէն ինքզինքը լարով մը վար կը ճգէ. և յետ իմանալուն որ կոտրելու վտանգ չկայ, կը սկսի իր որոգայթը լարելու: Եթէ տակը ցամաք է, լարին մէջտեղէն՝ վերէն վար թեւ մը կը ճգէ. կամ թէ տեղոյն ու մերձակայ մարմնոց համեմատ, թեւերով՝ սրանկիւններ կամ բթանկիւններ կը գծէ, որոնց մէջ կարող ըլլայ բազմանկիւն մը շինելու:

Բայց եթէ շինելու որոգայթին տակը ջուր է, և կ'ուզէ անմիջապէս մէջտեղը հիւսել իր ոստայնը, լարին մէկ կողմը երկրորդ թեւ մը յարելով՝ ջրին միւս կողմը կ'անցնի, ու վար կախուելով՝ ինչ և իցէ մարմնոյ մը վրայ կը յարէ միւս ծայրը. որով կը ձևանայ սրանկիւն մը: Հիմնական լարին վրայ ելլելով դարձեալ, ուղած կէտէն թեւ մը կը ճգէ որով կը վերածէ եռանկիւն մը:

Այդ եռանկիւնը՝ շատ մը աղեղներ ճգելով՝ կ'ընէ բազմանկիւն. յետոյ մէջտեղէն ուղղահայեաց թեւ մը ճգելով՝ երկու կը բաժնէ, ինչպէս բոլորակի մը տրամագիծը: Այս կերպով կը ձևանայ որոգայթին կմախքը, որուն վրայ պիտոր հաստատուի բոլոր միւս հիւսուածքը:

Տրամագծին կեդրոնը գտնելով՝ դէպ 'ի բազմանկեան կողմերը շառաւիղներ կը սկսի ճգելու. միշտ նոր ձգած շառաւիղին վրայէն կեդրոնը դառնալով՝ որ ամրութիւնը փորձէ. և եթէ տկար մը գտնէ, կը փրցնէ ու նորէն կը շինէ:

Ջարմանալի է այս շառաւիղներուն մէկմէկէ ունեցած կանոնաւոր հեռաւորութիւնը, որոնց չափը և ճշդութիւնը՝ սարդին բազուկներն են. բայց որովհետև իրենք միայն բաւական չեն որսը ըմբռնելու, ուրիշ պարուրածեթեւով մը բազմանկեան բոլոր շառաւիղները կը բաժնէ, այնպէս որ ուսկանի մը կերպարանք կ'առնու:

Այս բաժամուկը ընելու համար, բազմանկեան շրջապատէն կը սկսի, ու լրտ ոլրտ քաշելով՝ թաթիկներովը միջոցը կը չափէ. և ամեն անգամուն որ շառաւիղէ շառաւիղ կ'անցնի, թեւը կը փակցնէ: Այս կերպ պարուրածեթեւ ընթացքով, կ'երթայ կեդրոնը՝ գործողութիւնը կը լրնցնէ:

Հոն կը լրննայ իր աշխատութիւնը. բայց իր պաշարն ալ եթէ բոլորովին չէ սպառած՝ գոնէ շատոնց նուազած է: Հարկ է հանգիստ առնու, ու քիչ մը կերակրով համբարանոցը նորոգէ:

Ոստայնին կեդրոնը գլխիվայր կը կախուի ակնկալութեամբ սպասելու. «արդեօք որսիկս շատ պիտոր ուշանայ» կ'ըսէ. և սիրտը անտարակոյս դող կ'ելլէ որ չըլլայ թէ գիշերային երկայնութիւնը անսուաղ փորով անցնէ:

«Միխուովիր, էտկ համբերութեան, մի տարակուսիր. կայ քեզ ալ կերակրող մը: Արդէն զիտես սրչափ փափաքելի են զբօսասէր մանկութեան՝ զըւարճութիւնքն: Այդ անդրազ մանուկ միջաւր՝ որուն փնտրուածը անհոգ վա-

յիւրն է, բարձրանայ պիտի գետնէն, և թռիչք առնելով, յանգագաստ՝ ոստայնիդ մէջէն օդը պատռել պիտոր ուզէ: Բայց կախարդական ուժ մը զինքը արգելու պիտի ոստայնին թելերուն վըրայ. և դու աճապարելով՝ թաթերուդ մէջ առնուս պիտոր, որ չըլլայ թէ տագնապողական շարժմունքներովը որոգայթիդ պատռտելով, աշխատանքդ պարապի հանէ: Ահա կերակրիկդ:»

ԺԵ

Բայց իր խոհեմութիւնը քիչ մը աւելի է. զիտէ որ անզգուշութիւնը պատանեկութեան արգասիք է, և անվրէպ այսօր կամ վաղը, անհոգ, անփոյթ որսիկ մը որոգայթին մէջ պիտոր իյնայ. 'ի վերայ այսր ամենայնի ասանկ վրիպելու ենթակայ ապահովութեան մը վրայ բոլորովին յոյսը հաստատել չուզէր:

Վասն զի զիտէ որ իր մարմնոյն այլանդակ երևոյթը հեռուանց իսկ անցաւորաց սիրտը սարսափով կրնայ լեցընել. կ'ըմբռնէ որ ներկայութիւնը՝ որոգայթին տեղը մատնելով՝ ամեն ճանապարհորդաց ճամբան փոխել պիտոր տայ:

Ի՞նչ ընէ որ իր ներկայութիւնը ծածկէ:

Եթէ տեսնես որոգայթ մը լարուած և տէրը հոն չգտնես, մ'ըսեր թէ յուսահատած տունը փոխեր, կամ անյայտ եղեր է: Փնտրուէ թեւաձիգ կամրջին մէկ ծայրը. տերևի մը տակ, քարի մը գոգին ներքեր, մետաքսահիւս բոժոժ մը կը գտնես: Եթէ ուշադրութեամբ նայիս՝ կը տեսնես որ սարդը մէջը պատասպարուած՝ լարին շարժմանցը ուշադրութիւն կ'ընէ, գիտցած ցնցմունքը գգալուն պէս՝ որսին վրայ իյնայ փութով:

Այն բոժոժին մէջ վստահ է որ իր որսիկին զգուշութիւնը կը խաբէ. միանգամայն ինքն ալ ապահով է իր թշնամեաց ճանկերէն, հովը կամ անձրեր

զինքը չնեղէր, և ոչ սաստիկ արևը զինքը կը տոչորէ:

Այս պարտիզաց մեծափոր սարդն է, որ երկրաչափական համեմատութիւններով՝ իբր ուսեալ, կանոնաւոր ոստայն մը կը հիւսէ:

Կան ուրիշ տեսակ սարդեր՝ որոնց ոստայնը խառն 'ի խուռն ուղղութեամբ թելերով, առանց մասնաւոր կարգի մը չինուած է: Այլք դարձեալ, որոնց ոստայնը խիտ հիւսուածքով դորդի մը կը նմանի: Եւ այս հիւսուածոց տարբերութեամբ, ամրութեան նկատմամբ՝ ոստայն ոստայնէ կը տարբերի:

Մեր կլիմայից սարդի ոստայնքը, միայն միջատ արգիլելու յարմար են: Բայց եթէ ուղենանք հաւատք ընծայել, կան ճանապարհորդք որ օտար սարդի ոստայնից համար կ'ըսեն որ մինչև պզտի թռչուն ալ արգիլելու կը զօրեն:

Մարդկային ճարտարութիւնը գեղեցիկ յուսոյ շառաւիղի մը ժամանակ, մտածեր է այս սարդի ոստայնը մարդկութեան օգտեցնել. փորձը գլխաւորաբար նպատակ առաւ սարդին բոժոժակերպ բնակարանը և անոր ձուոց քսակը. անոնց հիւսքը թելի վերածելով՝ հիւսեց կերպաս, ձեռնոց, գուրպայ:

Այս ամենայնի տեսքը, երևոյթը, գոյնը՝ գեղեցիկ, սիրուն և ախորժելի աչաց: Ի՞նչ օգուտ:

Բարիզու գիտութեանց ճեմարանը, այս հիւսուածները հռչակաւորն Ռէոմիւրի քննութեանը տալով, իմացաւ որ եռացեալ ջրի մէջ կը լուծուին. սակայն և այս թերևս նուազ չար: Ի՞նչ պէս կրնար մարդ իր անձնական շահը մտածելով այնքան բազմաթիւ սարդից սնունդը հոգալ թեթեւ ծախքով: Եւ եթէ կարելի ալ ըլլար, անհատներ պէտք էր պահել. վասն զի ուր բազմութիւն սարդից, հոն արիւնահեղ պատերազմները անպակաս են. հզօրը զուրկարը կը ջնջէ, տկարը զհզօրը:

Հետաքրքրական փորձեր ըրին. բայց վրէպ յաջող հետեանքէ: Եւ ամենայն ինչ մոռացութեան մէջ ընկղմեցաւ:

ԺԶ

Հիշեցրու կազմարանը .

Տեսանք սարդը , շօշափեցինք ոստայնը , դիտեցինք նրբատես թեւը . բայց ուսկից բզիսեւուն՝ մանրագիտով միայն հայեցուածք մը տուինք : Եւ է ուրեմն երկու խօսքով ալ զուրցենք այն գործարանը՝ որմէ կը կախուի սարդին կեանքն ու մահը :

Սարդ մ'որ դիտես աշխատութեանը ժամանակ , կը տեսնես որ իւրաքանչիւր անգամուն որ պոչին ծայրը տեղ մը դրպոյնէ և անկէ բաժնէ , թեւ մը կ'երկընայ : Ուրեմն ըսել է որ անոր համբարանոցին աղբիւրը հոնտեղ փնտրուելու է :

Այս ծայրը՝ մանրացուցով չորս կոծիծ կը տեսնուի , որոնք դիտակի մը յօդուածներուն նման կրնան ելլել և իջնալ : Այս կոծիծներն են սարդին թեւհանգրձաններն , որ պոչուէք¹ կը կոչուին . իրենց շէնքն ուշադրութեամբ դիտելու է :

Թերեւս անանկ կարծուի որ այդ չորս պտկունքներէ միայն չորս հատիկ ներբալթել կը բզիսի , որոնց միութենէն կը կազմուի սարդին սովորական թեւը : Ընդհակառակն զօրաւոր մանրացուցով կը տեսնուի որ այս պտկանց իւրաքանչիւրը իր չորս կողմը հազարաւոր նուրբ ծակախիւսներ , որոնցմէ առ հասարակ կը հոսէ իր ամենանուրբ շառաւիղ թեւահիւս նիւթը :

Ասկէ ուրեմն հետեցնենք որ սարդի մը իւրաքանչիւր թեւը՝ չորս , և ըստ այլ և այլ սարդից՝ հինգ և վեց հազար ամենանուրբ թեւերէ կը բաղկանայ . ուրոնց բազմութիւնը՝ գեռ ևս նօսր , գեռ ևս նուրբ թեւ մը կը հիւսէ :

Այս թեւհանին մետաքսեայ նիւթը մատակարարողը՝ որովայնին մէջ գրտնուող մասնաւոր ընդունարաններ են , թուով վեց մեծ և երկու փոքր . որոնք մեծ սարդերու վրայ առանց մանրագիտի օժանդակութեան ալ կ'երևնան , երբ

1. Գլ. Mamelons.

կանխառ սարդը ջրի մէջ խաշուի , կամ թէ քանի մը ժամ զինուոյ ողիքի մէջ թողուի , ու յետոյ փորը ճեղքուի :

Այս ընդունարանաց մէջ բովանդակուած մածուցիկ նիւթը , որպէս զի կարենայ իբր թեւ քաշուիլ , հարկ է որ իր մէջը պարունակած ջրային գոլորշիքը ցնդի : Եւ այս գործողութիւնը պլուտկունքները լեցուելու ժամանակը կէս մը կը կատարուի . հետզհետէ որ ճամբայ կ'ընէ , խոնաւութիւնը կը կորսընցընէ , կը ցամքի , ու գործարանէ ելլելէն ետքը բոլորովին կը չորնայ :

Թերեւս դիւրաւ ու շուտով չորնալու կը ծառայեն պտկանց հազարաւոր ծակախիւր , որոնք թեւը բաղկացնող շառաւիղները առանձին առանձին օդուն ցուցնելով՝ շուտով կը ցամքեցնեն :

Ցամքելով թէպէտ կը կորսնցնէ ըստ մասին իր կաշուն յատկութիւնը , 'ի վերայ այսր ամենայնի միշտ մասնաւոր աստիճանաւ մը կը պահէ զայն , ինչպէս ամենօրեայ փորձով կրնանք ստուգել :

Այս թեւից նկատմամբ դիտելու բաւեր այս է , որ ամենուն բնութիւնը մի և նոյն չէ . տեսակաւ և ամբութեամբ կը տարբերին : Մասնաւոր են անոնք որ որոգայթը հիւսելու կը ծառայեն և են չոր . տարբեր են նաև անոնք՝ որ կպցնելու կը ծառայեցնէ : Բնակարանին շինութեանը մասնաւոր թանձր և ամուր թեւեր կը գործածէ , և նմանապէս նոյներով ձուոց բոժոժը կը հիւսէ : Իսկ այն բրդեղէն խառնախուր՝ որոնց վրայ ծնած ձագերը ժուռ կու գան , մասնաւոր տեսակ մը բամբակ է :

ԳԻՐՔ ԶՈՐՐՈՐԴ

ՏԵԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ԺԷ

Կեանքը գեղեցիկ երազ մըն է , ճշմարիտ է . բայց աւելի՝ հայելի մըն է , կ'ուզէի ըսել : Մէկ երեսովը ամեն բանաց պատկերը քեզի կը ցուցընէ . խաբէութեամբ ամեն երջանկութիւն կը

խոստանայ : Կը մերձենաս , կը փնտրուես , շոշափել կ'ուզես . ոչընչութիւն . ամենայն ինչ անյայտ եղած՝ միայն ինքզինքդ կը դիտես : Սակայն անոր միւս երեսը , խաբուած յոյսդ ստուգագոյն կը խօսի . դառնութիւնը՝ սրտիդ կը ցուցնէ :

Ասոր խայթը խիստ է . միայն առանձնութեան ու լռութեան մէջ է որ թեթեւ հանգիստ ու խաղաղութիւն կը գտնես :

Առանձնութեան բնակարանիդ որ մերը կը խափանեն խռովիչ աղմուկը որ մինչև քեզի չհասնի , ճշմարիտ է . բայց մէկ խօսք մըն ալ կայ որ մեծ ճշմարտութիւն մը կը բովանդակէ . « զուգքեզ քեզի հետ կը կրես » : Իմաստ մըն է որ քեզի կը հասկըցնէ թէ որչափ ալ ջանաս երջանիկ ըլլալու , անկարելի է կատարելապէս հասնիլ , ցորչափ սիրտ մ'ունիս որ այս կենաց շնչովը կը բաբախէ : Որչափ ալ կարծես որ երջանկութիւնը գտեր ես , միշտ մէկ մասնաւոր փափաք մը պիտի զգաս , որ վըկայէ պիտի այս ճշմարտութեանը :

Եւ սակայն միշտ մէկ յոյս մը կայ մեր սրտին մէջ որ զմեզ այս երջանկութիւնը փնտրուելու կը մղէ : Գիտես որո՞ւն կը նմանինք :

Կենացս մէջ մէկ մարդ մը ճանչցեր եմ , որուն մի միայն փորձութիւնը՝ անկարելի մըն է . մշտնջենաւոր շարժմունքը գտնալ : Մի միայն երազածը այս երջանկութիւնն է . քանի որ այս ցնորքը մոքին մէջ ծնաւ , բան մը չկայ աշխարհքիս մէջ որուն վրայ սիրտը կապէ : Թէպէտ ունի օրինակ իր առջին այն բազումքը որ նոյնը երազեցին և չեւրեակայած փակարանի մէջ գտան , 'ի վերայ այսր ամենայնի կը կարծէ որ կէտ մը միայն մնացեր է այն երջանիկ վայրկեանին հասնելու , որ Արքիմեդէսին Գտայն կանչէ : Եւ յիրաւի որ քանի մը անգամ գտնելու բարեբաղդութիւնն ունեցած է . բայց աւաղ , երազ է եղեր : Նոյն պայմանին մէջ չէ՞ այն ալ՝ որ այս աշխարհքիս վրայ կատարեալ երջանկութիւնը կ'երազէ :

ԺԸ

Մտածութիւններ են , որ միտքս կուգան սարգիս վրայ խօսիլ ուզելով : Մտոյդ որ մեր իմացականութիւնը չենք կրնար պահանջել ատանկ ողորմելի է . ակէ մը . սակայն այս ալ սիրտ մ'ունի , կը զգայ և կը զանազանէ այն որ բարիք է , և տեսակ մը երջանկութիւն կը բերէ իրեն , անկէ որ չարիք է և թշուառութիւն կրնայ պատճառել իրեն :

Ի՞նչ կը փնտրուէ , ի՞նչ բանի կը փափաքի :

Տարակոյս չկայ որ մեծ երջանկութեան մը համար հառաչելու բաւական մտածութիւն չունի . բայց գոնէ քիչ մը հանգիստ , կտոր մը խաղաղութիւն . մէկ քանի օր պիտոր ապրի . բայց գոնէ առանց սրտի անհանգստութեան անցունէ . առանց կասկածի աչքը քնոյ հանգստեան մը փակէ . շատ բան է աւղեօք խնդրածը :

Կը տեսնես զինքը , առանձնակեաց է , միեւնոր , լռիկ . վասն զի առանձնութեան ու միայնութեան մէջ է որ այդ փոքր երջանկութիւնը կը գտնէ : Մի արհամարհեր այդ խոհեմ էակը , այլ զարմացիր անոր իմաստուն ընտրութեանը վրայ . գիտէ որ այն լռութեան խաղաղութենէ զուրս ուրիշ բան չի մնար իրեն , բայց եթէ խռովութիւն , պատերազմ , դառնութիւն , մահ :

Ստէպ աստանդական կը տեսնես զինքը . բայց կերակրիկ հոգալու համար կ'ընէ զայն , քան թէ զուարճութեան մը ետեւէ կը թափառի : Ջայն գտածին պէս , իսկոյն ծակամուտ կ'ըլլայ , որ չըլլայ թէ զուժաբեր փորձանք մը իր առիւր խափանէ :

Ուրեմն սարգի մը տնական կենաց բոլոր վայեքը առանձնութիւն է : Քաղցրութիւն մը , որ 'ի մեզ մինչև որոշեալ աստիճան մը կրնայ ըլլալ փափաքելի . վասն զի բնութեամբ եկք ընկերասէրք , ուր սարգը ազգովիմը է ազգատեսաց :

ԺԹ

Եւ սակայն կը հասնի մէկ ժամա-
նակ մըն ալ որ իր առանձնութեան լը-
ռութենէն կը ձանձրանայ: Դերքին ըզ-
գացում մը զինքը ընկերութեան քաղ-
ցրութիւնը փնտռելու կը մղէ. կը յոր-
դորէ զինքը որ մխիթարութեան մը ա-
նուշութիւնը ճաշակէ տան մը, գեր-
դաստանի մը, ընտանեաց, միով բանիւ
որդւոց սիրոյն ու աշուտութեանը:

Այս ձայնին բոլոր իր վայրենութեան
անձնասիրութիւնը կը մոռնայ:

Ի

Համբերող դիտողութեամբ կրնաս
փոքր սարդի մը հանդիպիլ ամառուան
վերջերը, որ խոթողադէմ և ստուարա-
մարմին սարդի մը կը մօտենայ: Քայլ մը
կ'առնու, կը կենայ, կը դիտէ տարա-
կուսեալ. « արդեօք յառաջեմ, կ'ըսէ
մտքէն, արդեօք մօտենամ. բարեկամ
պիտոր գտնեմ թէ թշնամի »:

Արուն է որ այսպէս երկիւղածու-
թեամբ ու տարակուսանք 'ի խնդիր
կ'ելլէ:

Ստուարամարմին սարդուհին որ ու-
տայնէն կամ բոյնէն զինքը կը տեսնէ,
կամացուկ մը կը շարժի, ծանրութեամբ
մէկ երկու քայլ կ'առնու, կը մնայ, կը
սպասէ. կարծես թէ իրեն սիրտ կ'ուզէ
տալ ըսելով. « եկուր, մի վախնար »:

Բայց արուն միշտ կասկածոտ չվըս-
հատիւր այն հրաւերքին. ուտայնին վրայ
կ'ելլէ. քայլ մը կ'առնէ ու քայլ մը ետ
կը դառնայ: Ուշադրութեամբ կը դիտէ
անոր շարժումները, անոր երևոյթը,
որուն վրայ կ'ուզէ կարգաւ սէրը կամ
թշնամութիւնը: Կը մօտենայ ինչպէս
դողդալով, կը հասնի սարդուհւոյն.
մէկ շօշափուկը վախով անոր կը դպնէ,
և ինչպէս կայծակնահար եղած՝ ինք-
զինքը ուտայնին վրայէն կը գահավի-
ժէ, թելի մը ծայրին վստահանալով
բոլոր մարմնոյն ծանրութիւնը: Շատ
անգամ ալ կը տեսնես որ դեռ մօտ չգա-

ցած, յանկարծ գլուխը կը դարձնէ, և
շտապողական փախստեամբ մը՝ մէկ
րոպէի մը մէջ աներևոյթ կ'ըլլայ:

Եւ շատ խելքով կը շարժի. վստան զի
եթէ սարդուհին սիրտը նոյն ժամուն
չէ խօսած, խաբխբելով կը մերձենայ.
ու յանկարծ դժբաղդ բաղդախնդրին
վրայ յարձկելով, մինչև ետքի կաթիլիկ
արիւնն ալ՝ մարմնոյն մէջէն կը ծծէ:

Եւ այս խոհեմութիւնը արուն նոյն
խսկ զուգաւորութեան ժամանակը 'ի
գործ կը դնէ. հաղիւ թէ բնութեան օ-
րէնքը կը լմնցնէ, խելոյն անյայտ կ'ըլ-
լայ. մէկ րոպէ մ'ալ յապաղելը ամե-
նախիթալի է. սարդուհին ոչ ազգակը-
ցութեան կը նայի և ոչ գլխոյ զգացման
մը տեղիք կու տայ: Իր պիտոյքը լմնցա-
ծին պէս՝ չորս դին ամենայն ինչ թշնա-
մի կը տեսնէ. « եթէ ապրի՝ որսորդու-
թեան նախանձորդ պիտոր ըլլայ ին-
ծի », կ'ըսէ:

Անգոր է արուն իզին հակառակե-
լու. էզը անոր կրկին մեծութիւնն ու-
նի, աւելի ուժով է, ծնօտիկները աւելի
մեծ և զանոնք շարժող զնդերներն՝ ա-
ւելի զօրաւոր: Ասով յայտնի է որ ա-
րուն ամենայն զգուշութեան պէտք ու-
նի. յանդուգն վարմունքով մը՝ կրնայ
կեանքն ալ կորսնցնել:

ԻԱ

Օր մըն ալ կը տեսնես որ սարդու-
հին վրայ նոր աշխոյժ մը կը վառի.
ծնողական պարտքը կը դրդէ որ մայրա-
կան խնամոց աշխատութեան ձեռք
զարնէ: Կը զգայ որ ձմեռն բոլոր իր
խստութեամբը չնչէ պիտոր իր ապա-
գայ զուսկացը կեղեիկին վրայէն. հա-
պա հիւթիկն որ սառի՝ ուստի իրեն յա-
ջորդութիւն:

« Հապա ուրեմն հիւսենք » կ'ըսէ.
գործածը մետաքս մըն է թանձրագոյն
և աւելի ամուր քան զսովորական ու-
տայնը: Այս մետաքսեայ հիւսուածքին
մէջ կ'ամփոփէ իր ապագայ սերունդը,
իր անկերպարան զաւկներն, մէկ խօս-
քով՝ ձուռ կոյտը. և այնպէս իբր լե-

ցուն քսակ մը կը կախէ որմոյ մը ան-
կիւնը, կամ ծառի մը ճիւղի և կամ
խոտի մը վրայ :

Այսպէս կը շարժի այն մայր սար-
դուհին, որ յոյսը երկայն կենաց վրայ
չհաստատէր. « եթէ յանկարծ մահու
հանդիպիմ, թող զաւակս ապահով ա-
պաստանարան մը ունենայ », կ'ըսէ :

Բայց անդիէն ուրիշ տեսակ սարդու-
հի մը այլապէս կ'ըմբռնէ մայրական
սէրը :

« Կեանքը պարզեմըն է, կ'ըսէ. տե-
րև մըն ենք բաղդին ձեռքը. թեթև
քամի մը կը վերցնէ կը տանի, ճշմա-
րիտ է : Բայց քանի որ կ'ապրիմ, ցոր-
չափ որ այդ պարզեմը կը վայելեմ, կ'ու-
զեմ գիտնալ որ երկնած զաւկըներուս
ապագայն ալ ապահով է. և եթէ հարկ
ըլլայ, կենօքս ալ կ'ուզեմ պաշտպանել
անոնց » :

Այս մայր սարդուհին վեհանձնա-
գոյնն է. կը տեսնես որ իր ձուռց սեր-
մանքը փոքր քսակի մը մէջ ամփոփած
միշտ հետը կը կրէ : Եթէ թշնամոյ մը
հանդիպի՝ չքանէր իր ձուռց քսակը,
այլ կարծես թէ բոլոր իր զգուշութեան
ուշադրութիւնը՝ անոր վրայ կը կեդրո-
նացնէ : Անոր համար կը կռուի մինչև
ցլետին շունչ. և երբ կը տեսնէ որ ալ
յոյս չկայ զաւակաց սերմանքը ապրեցը-
նելու, վատաբար չփախչիր զաւկըները
թողլով, այլ անոնց սիրոյն համար ինքն
ալ ինքզինքը զոհ կ'ընէ ու թշնամոյն
որկորը կ'իջնայ :

Ճշմարիտ սէր մայրենի, որուն առջին
մահն իսկ կը քաղցրանայ. « եթէ զաւ-
կըներս, թէպէտ զեռ անկերպարան,
ոչնչանալու ըլլան, ինծի ինչ պէտք կե-
նաց. ես անոնց համար եղբւ եմ, անոնց
ետեէն պիտոր երթամ » :

Այսպէս գթոյս պատճառաւ է որ
ինքն ալ իր վարձքն ունի : Կը յիշէք ան-
շուշտ միջատը, գիտէք որ այն ինչ աչ-
քերն այս լուսոյն կը բանայ՝ ինքզինքը
որբացեալ կը տեսնէ անծանօթ աշխարհ-
քի մը մէջ : Ուստի ծագումն ունեցաւ.
ո՞վ ծնաւ զինքը. զաղանիք մըն է իրեն
համար : Եւ մօրն իսկ թերևս անծանօթ

էր այն ժամանակը, որ մասնաւոր խը-
նամբով և զգուշութեամբ իր ապագայ
սերունդը կ'ապահովցնէր բոյնի մը մէջ :
Համբերութեամբ մեծաւ աշխատանքի
մը կը զբաղէր. բայց այն աշխատանքը
բոլոր իր զօրութիւնը կը սպառեցնէր,
և առանց որդւոյն ծննդեանը սպասե-
լու, հազիւ թէ բնակարանին խփիկը
կը գոցէր՝ անմխիթար անոր սեմին առ-
ջին կ'իյնար, գերեզմանի մը խաւարը
կը ծածկուէր :

Երջանկագոյն քան զմիջատն է սար-
դը. կ'աշխատի, կը տանջուի ու կը հո-
գայ. բայց այս աշխատանաց ու հոգոց
փոխարէնը՝ ստոյգ է որ պիտի ընդունի :

Յետ ձմեռնային դառնութեանց, երբ
արևուն ջեռուցիչ ճառագայթները բը-
նութիւնը կ'արթնցնեն, սարդին ձուռց
զլուխներն ալ կը սկսին հասունալ,
պտկիլ, ծակծկիլ. և մայրն որ անհամ-
բեր նոյն վայրկենին կը սպասէր, հա-
տիկ հատիկ կը թուէ զաւկըներն, որ
դուրս կը սկսին խայտալ :

ԻԲ

Ահա բողբոջեցան, ծնան ամենը.
ձեացաւ ընտանիքը, առաւելաւ ծնողին
հոգը : Թէպէտ առջի օրերը ուտելու կեր-
պարանք չեն ընծայեր. բայց կամաց
կամաց այդ պիտոյքն ալ կ'արթնայ.
և մայրն այնուհետեւ հարկ է որ կրկին
աշխատի որ այն վաթսուս եօթանա-
սուն որովայնը յաղեցնելու նիւթ մա-
տակարարէ :

Աշխատութիւն և տանջանք խեղճ
մօրը, յիրաւի. բայց ինչ ընէ. կրնայ
արդեօք անոնց աղմկալից աղաղակնե-
րէն ազատելու համար զանոնք քովէն
մերժել. և այն անանկ մատղաշ հասա-
կի մէջ :

Քաւ այդպիսի մտածութիւն մըն ալ.
անանկ ատեն այնպիսի գթասէր մօր
մը հոգը մեծ է, ճշմարիտ է. բայց նա-
խախնամութիւնն ալ անհուն : Մինչև
այն ատեն նոյն բաղձալի վայրկեանին
հառաչելով կը սպասէր. հիմայ որ հա-
սաւ, իր գործունէութիւնն ալ կրկնա-

պատկեց : « Զասոնք ես ծնայ , կ'ըսէ . հիմայ զիրենք ես պիտոր դարմանեմ . արիանանք , որսը մեզի մօտ կը թափառի . ժամանակ կորսընցնելու չենք : »

Կը տեսնես որ խնամքով որոգայթներ կը լարէ : Անզգոյշ մթղուկներն որ անհոգ պարելով անոնց քովէն կը քերեն , իբր մագնիսէ մը ձգեալ վրան կը յարին : Սարգուհին կ'աճապարէ , իր ետեւէն ձգելով զաւակաց խումբը , պորտաբոյծ այլոցակերաց բազմութիւն մը . որոց մէկ հատիկ զբօսանքը՝ խաղը և որովայնին ծառայութիւնն է :

Ամենէ գերեալ մթղուկներուն վրայ կը զրկէ , ոյք 'ի բնէ սորված են ու գիտեն ինչպէս ըմբռնեն , խածնեն ու ծըծեն անոսկը , անփուշ որսիկները :

Ինքն ուրախութեամբ լցուած՝ մէկդի կը քաշուի և անոնց զուարթ խաղերով կը պարարի : Շատ իսկ վայելց կանխաւ միայնութեան կենաց քաղցրութիւնը և ձանձրութիւնները . հիմայ որ զուոյ սիրով կը հալի և անոնցմով կ'երջանկանայ :

Սակայն միայն զաւակաց զուարճութիւնն չէ իր այժմեան վայելքը . անոնց պահպանութեան հոգն ալ վրան է : Հոն , անոնց մօտ՝ անշարժ զինքը կը տեսնես . բայց իր հսկող աչքը չորս դին կը պտըտի . թշնամի մը որ տեսնէ , իսկոյն զաւկըներուն իմաց կու տայ : Արդէն իւրաքանչիւր զաւակը նուրբ թելով մը իրեն յարեալ է . բաւական է որ թելերը քաշէ , որպէս զի ամենը աճապարելով վրան ելլեն , որ զիրենք ապահով տեղ մը տանի :

ԻԳ

Բայց այս մայրական գութը , հոգը , զբօսանքը , իրենց վերջն ունին . կեանքը շտապողաբար կ'արշաւէ . ինչպէս ցորեկուան՝ զիչերը , այսպէս ալ մանկութեան՝ պատանեկութիւնը ու չափահաս հասակը կը յաջորդէ : Շատ եղան մինչև այն ատեն մայրական խնամքը . պէտք է որ վերջ մըն ալ ունենան :

Զաւերն ալ բաւական մեծցած ըլ-

լալով՝ կարող են իրենց որոգայթը լարելու : Իրաւ դեռ ուժերնին կատարելապէս չեն ստացած , բայց մթղուկներու ու մանր ճճիներու դէմ կրնան կռուիլ . և նաև բնական խորամանկութեամբ մը թշնամեաց ճիրաններէն տգատիլ :

Այնչափ բազմութեամբ մէկ բնակարանի մը մէջ բնակիլը ալ դժուարին կ'ըլլայ . ուր թողունք որ բռնուած որսերն իսկ ոչ միայն քիչ կու գան այնչափ բազմութեան քաղցը , յագեցնելու , այլ կռուի ու հակառակութեան պատճառ կ'ըլլան :

Կամաց կամաց մայրական սէրն ալ կը սկսի նուազիլ , զաւակներուն ապրտամբութիւնը կ'աճի , ատելութեան գրգիռները կը շատնան . վերջապէս վերջին ժամը կը հասնի , որ մայրական ու եղբայրական սէրը մահու չափ ատելութեան կը փոխուի : Հարկ է այնուհետև որ մէկմէկէ փախչին և ամեն մէկը ինքն իրեն համար հոգայ : Ոմն առդիս , ոմն անդին կը ցրուին , մէկմէկէ կը բաժնուին , առանձնակեաց անապատականներ կ'ըլլան : Մինչև ցայն ատեն իբր եղբայր և քոյր սիրով մէկտեղ կ'ապրէին . բայց անկէ ետքը եթէ մէկմէկու հանդիպին՝ զօրաւորը զտկարը կը ճաշակէ . դաշնադրեալ իրաւունք է :

Դառն պայման արդարև , որուն օրինակը նիւթապէս կամ բարոյապէս ամեն դին կը նշմարուի :

ԻԴ

Սարդ մը և իր սարդաստուղը .

Բաւական է սրահէ մ'անցնիլ , սանդղդէ մը իջնել , դռնէ մը ելլել , պարտէզս մտնելու համար : Այդ անցքը օր մը դարնանային սկիզբներն ըրի : Սարդինայի մը քովէն քերելով , աչքս՝ ուռած տկճած սարդի մը վրայ ինկաւ , որ հետը ճերմրկեկ քսակիկ մը կը կրէր :

Զգուշութեամբ ամփոփելով սենեակըս տարի ապակեայ զանգակի մը տակ , եթէ ոչ զուարթ , բայց զոնեայ հանդիստ օրեր անցուց : Ետմանակին որ-

սիկը, կերակրիկը պատրաստ՝ իր հարկինքը կ'ընէր. ինչ կը պակսէր իրեն. ազատութիւնը. տարակոյս չկայ. բայց զոնէ փոխարէն ապահովութիւնը ունէր: Վախ չունէր թշնամեաց ձեռքը իյնալու. կրնար հզօրագոյն զօրութեան մը վրայ հանգչիլ ապահով: Ինչ պէտք, ինչ փափագ կրնար ունենալ. բոլոր ուրախութիւնը, բոլոր մխիթարութիւնը՝ այն քսակիկն էր՝ որ իր ապագայ զարմը կը պարունակէր:

Օրերը սահեցան անցան. արեւ՝ երկրիս պաղովթիւնը ցրուեց, ծառերը ծլեցան, միջատքն արթնցան:

Ապակեայ զանգակիկն ուշադրութիւնս իրեն կանչեց. ծռեցայ տեսնելու. զարմանալիքն եղած էր, այլակերպութիւնն կատարուած էր:

Զուռց պզտի քսակին վրայ փոքրամարմին սարդք կը զեռային. սարդուհին՝ ապուշ դանդաղութեան վիճակի մէջ կ'երևնար. զուարճութեան զգացմանը տալու էր անշարժութիւնը, եթէ հոգոց ու մտմտութիւն:

Իրականն այս է որ ձագերն հազար ու մէկ խաղի կը զբաղէին: Նուրբ թելերու վրայէն արշաւելով՝ մօրերնուն վրայ կը թափուէին, որ անոնց տուած նեղութիւնը՝ մեծաւ սիրով կը տանէր:

Տեսարանը գեղեցիկ էր. զուարճութեան առիթը պատեհ. միտքս հաստաւ տեցի անոր պահպանութեանը հսկելու. կերակուրը խնամքով մատակարարելու: Դիւրին գործ էր. վասն զի որսականն ալ երթալով կը շատնար:

Առջի օրերը յարատեցի դիտմանս վրայ. պզտի քաղբիս բնակիչքն սկսան ուռիլ, մեծնալ, խաղերնին շատցնել, աշխուժութիւննին աճեցնել: Գործունէութիւնը կ'առաւելուր. թելերուն հիւստեածքը հեղհեղէ մէկմէկու կը խառնուէր. նաւաստեաց բազմութիւն մըն էր կարծես թէ՝ որ նաւին լարերուն վրայէն ել և էջ կ'ընէին. և ուշադրութեամբ դիտած ժամանակս անանկ մը կու գար՝ ինչպէս թէ բազմութեան մը աղմուկալից ձայնը լսէի:

Ին

Բայց կարելի է արդեօք առանց զրթելու կեանք մ'անցնել. կրնանք ըսել ապահովութեամբ որ միշտ հաստատուն պիտոր մնանք մեր առաջադրութեանց վրայ: Հաստատներ էի մտքիս մէջ զուարթ սարդակերտը խնամքով պահելու:

Օր մը մուար ախորժ մը հետաքրքրութիւնս դրդեց. «Ինչ կ'ըլլայ քաղաքիս վախճանը, ըսի, եթէ կերակուր տալը դադրեցնեմ»:

Այն վայրկեանէն ետքը կերակուր տալը դադրեցուցի:

Վրան օր մը անցաւ, յետոյ երկու, իրեք և չորս:

Զուարթութիւնը դեռևս կը շարունակէր. բայց մայր սարդուհին անհանգիստ կ'երևնար:

Անսուղութեան օրերն բազմացան. բնակչաց խաղերն նուազեցան, թելերուն վրայէն ել և էջքն քիչցան. ընդհանուր դանդաղութիւն մը տիրեց. յայտնի կը տեսնուէր որ մտմտութեամբ տիրած էր ամենուն վրայ: Անշուշտ սովը ահարկու երեկոյթներով կը ներկայանար սարդակերտին իւրաքանչիւր անհատին վրայ: Ինչ ունէին ընելու. անդամանդեայ պարիսպը իրենց փախուստը կ'արդիւնէին. և չկար գետնափոր անցք մը՝ ուստի կարենային ճողոպրել: Կը մնար միայն դառն մահուան մը ճակատադիւրը:

Բայց անկէ առաջ կար պզտի միջոց մը մէկ քանի օր մահուան կնիքը հեռացնելու. և այդ՝ եղբայրակերութիւնն էր: Մինչև այն ատեն համբերեր էին, միշտ լաւագոյն ապագայի մը յուսով անշուշտ. բայց երբ բանը այն աստիճանի հասաւ որ տեսութիւնը սկսաւ խաւարիլ, պատերազմը ծագեցաւ:

Առջի հարուածոց զոհ՝ արուններն եղան, ոչք մարմնոյն նազիկութեամբը՝ էգերէն կը զանազանուէին: Այնուհետև աշխոյժ, վազվզող սարդից տեղ, թելերուն վրայ անշարժ սև գնտիկներ

կը տեսնէի, անդգայ, անշունչ էակներ :
Իսկ ապրեալքն անդադար մէկմէկու եւ
տեէ կը վազէին . ու երբ կը յաջողէին
մէկզմէկ բռնելու, միշտ տկարագոյ-
նը միւսին ճանկերուն մէջ անշարժ կը
մնար :

Այս կերպ պատերազմական ջարդ-
քանի մը ժամանակ զնաց :

Մայր սարդուհին որ 'ի սկզբան զա-
ւակաց եղեռագործութեանը մասնա-
կից ըլլալ չէր ուզած, վերջապէս ստի-
պուեցաւ ինքն ալ անոնց հետեւելու :
Մոռնալով զաւկըններուն սէրը ու մայրա-
կան գութը մէկդի դնելով, սկսաւ ա-
նոնց մարմինը ուտել :

Սակայն այս որդեկերութեան բռնի
պայմանը՝ շատ երկայն չքնեց : Չեմ գի-
տեր ինչ պատճառաւ, որ մին ալ զին-
քը անսովոր անշարժութեան մէջ տե-
սայ . գրգռեցի քիչ մը, ամենեւին զգայ-
ութեան նշան մը չտուաւ : Առի զինքը
սարդաստանէն դուրս, որ պատերազմի
դաշտ կը նմանէր դիականց բազմու-
թեամբը, բայց ուր հանգչեցուցի՝ մնաց
անշարժ ամենեւին :

Ուստի պատճառներ էր մահը, չկըր-
ցայ ստուգել . անշուշտ որդեկերութեան
կսկիծը չէր կրնար ըլլալ պատճառ ա-
նանկ յանկարծական անշնչութեան մը :
Բայց կասկածի գացի չըլլայ թէ զաւկը-
ններէն մէկը մահուան տագնապին ժա-
մանակ թռնալից ծնօտիկներովը զինքը
վիրաւորած ըլլայ :

ԻԶ

Սարդուհւոյն անշնչանալէն ետքը՝
մնացեալքն շարունակեցին մէկզմէկ
ջարդելու . մինչև հուսկ յետոյ զօրաւո-
րագոյնն մնաց միայն : Տէր էր ընդհա-
նուր սարդաստանին որ եղբարց և քերց
արեամբը ստացեր էր : Ազատ էր ամե-
նայն նախանձորդէ . բայց ինչ օգուտ .
վերջին քրոջը մահուամբը ամենայն ապ-
րանաց յոյսն ալ լռեց :

Թէպէտ ասդիս անդին կ'երթեկէր,
անշուշտ որս փնտրուելու դիտաւորու-
թեամբ կամ միջոց մը մահուան բոյնէն

փախչելու, անօգուտ աշխատանք . ա-
մեն դին մեռելոց դիականց միայն կը
հանդիպէր : Կամայ ակամայ հարկ էր
ինքն ալ անգութ պայմանին խոնարհէր .
դառնագոյն կերպով կեանքը կնքէր :

Օր մըն ալ շարժելէն դադրեցաւ :

Վերցուցի ապակեայ զանգակը . ճեր-
մակ թուղթը՝ որուն վրայ հաստատուած
էր բոլոր սարդաստանը՝ պատուհանիս
վրայ դրի : Գրչի մը ծայրովը գրգռեցի
յետին մնացորդին ամփոփեալ բազուկ-
ները, որոնց վրայ դեռ ևս ջղային ձկտիչ
զօրութիւն մը կար :

Բայց այս միջոցին հովիկ մը որ անըզ-
բազ կը թափառէր, թեթեւ մը թրդ-
թիս դպչելով, սահեցուց պատուհանին
սեմէն . ձեռքիս շարժմունքը չօգտեց .
առաւ տարաւ զայն, թաղեց մուսացու-
թեան գիշերը :

Հ. Յ. Վ. ԻՍԱԿԻՐՏԵՆՅՑ

Կըշարունակուի :

Անակրեոնեան երկու տաղեր :

ԱՆԱԿՐԵՆՈՆ Ա.

Կամիմ ոգել զԱտրիդայս,
Կամիմ երգել եւ զԿադմոս .
Սակայն ջութակս ի լարիցն
Ըզսէր եւեթ ինձ հընչէ :
Ձաղիսն յեռանդ փոխեցի
Եւ բովանդակ ըզքընարս,
Եւ զհերակլեան ըզմրցանսն
Երգէի ես, իսկ գավինս
Անդրէն ըզսէր ինձ հընչէր :
Յայսմհետէ դուք դիւցազունք
Բարեաւ մնաաջիկ, զի ջընարս
Ըզսէր միայն նըւազէ :

ԱՆԱԿՐԵՆՈՆ Բ.

Բնութիւն եղջերս ետ ցըլուց,
Կարծր սըմբակըս ձիոց,
Նապաստակաց ոտս երազ,
Առիւծուց վիհ ատամանց,